

PASSENDE ORGANISATIESTRUCTUUR

Verdieping bij de publicatie 'Op hoop van zegen' rond pionieren

Vanuit de Protestantse Kerk wordt er nu acht jaar gepionierd. De eerste generatie pioniersplekken komt op eigen benen te staan. Daarna zijn er nog 84 nieuwe pioniersplekken van start gegaan of in voorbereiding. En vanaf 2017 wordt de start van nog eens 100 pioniersplekken mogelijk gemaakt. Als het merendeel van deze plekken uitgroeit tot een nieuwe geloofsgemeenschap, dan is binnen enkele jaren circa 10% van de geloofsgemeenschappen binnen de Protestantse Kerk ontstaan vanuit het pionieren.¹ Maar hoe sluit dat aan bij de organisatiestructuur van de Protestantse Kerk?

Vanaf het begin is de wens geweest pioniersplekken te verbinden aan de Protestantse Kerk. Ze staan niet op zichzelf, maar zijn verbonden met het grotere geheel van de kerk. Maar kan die verbinding vormkrijgen op de manier die we gewend zijn? Kunnen deze plekken een kerkenraad realiseren? Gaat lidmaatschap dezelfde vorm krijgen? Worden pioniersplekken 'gewone' wijkgemeenten? Gaan ze meedoen in klassicale en synodale vergaderingen? Bij de eerste generatie pioniersplekken zijn nu ervaringen opgedaan met het 'omzetten' van pioniersplekken naar reguliere wijkgemeenten. De voorlopige conclusie is dat dit niet passend is voor de meeste pioniersplekken.

WIJKGEMEENTE BUITEN BEREIK

We voorzien dat voor veel nieuwe vormen van kerkzijn het worden van een 'normale' wijkgemeente niet binnen bereik ligt. De organisatiegraad die daarbij hoort is te hoog: er zijn teveel dingen die op een te gedetailleerd niveau geregeld moeten worden. Dat dit niet lukt, heeft met twee zaken te maken. In de eerste plaats met de beperkte omvang van veel pioniersplekken – denk aan 20 tot 80 mensen – dat geeft beperkingen in menskracht om zaken te regelen. Ten tweede past de cultuur van dingen 'goed en gedetailleerd regelen' niet bij pioniersplekken. In de Visienota 'Kerk 2025' is deze vraag ook geagendeerd, en niet alleen voor pioniersplekken:

"Een belangrijke vraag is wat plaatselijk nodig is om gemeente te zijn. Gegeven het feit dat de vergaderdruk en de organisatiegraad eerder te hoog dan te laag zijn, is het de kunst om een minimale structuur te vinden die nodig is om het evangelie te horen, te delen, een geloofsgemeenschap te zijn en getuige te zijn van God in deze wereld. [...] Met name als het gaat om pioniersplekken moet ervoor gewaakt worden om deze op te zadelen met regels die niet passen in een nieuwe situatie."

¹ Binnen de Protestantse Kerk zijn er nu bijna 1.600 lokale gemeenten. Er zijn nu 91 pioniersplekken en de verwachting is dat dit er binnen drie jaar meer dan 160 zijn.

In de visienota wordt gesproken over een te hoge organisatiegraad om gemeente te *zijn*. In de praktijk ligt de lat om gemeente te *worden* nog veel hoger. Dit hebben we ervaren bij een aantal pioniersplekken van de eerste generatie, in hun proces van verzelfstandiging.

EERSTE PRAKTIJKERVARINGEN

Een van de eerste pioniersplekken is ontstaan uit missionaire vieringen die een bestaande gemeente organiseerde in een grote nieuwbouwwijk. Daaruit groeide een eigenstandige geloofsgemeenschap. Het bleek erg pittig te zijn om een reguliere gemeente te worden. In die complexe procedure is het eenvoudig om het spoor bijster te raken en de moed te verliezen. Zelfs met deskundige begeleiding. Want ook als iemand de weg wijst, moet die weg nog wel gegaan worden.

Een voorbeeld. Als er sprake is van een substantiële en vaste aanstelling van een

“In die complexe procedure is het eenvoudig om het spoor bijster te raken en de moed te verliezen.”

predikant of kerkelijk werker, dan moet een nieuwe gemeente solvabel verklaard worden. De wet ‘Werk en zekerheid’ dwingt een gemeente daarbij bijna om te kiezen voor een vaste aanstelling, omdat dit anders ten koste gaat van de continuïteit. Tegelijk vraagt de kerkelijke regelgeving in zo’n geval om harde garanties dat deze persoon de komende jaren betaald zal kunnen worden. Pioniersplekken hebben echter niet in de loop der eeuwen reserves kunnen opbouwen. En ze kunnen meestal ook te weinig garanties geven voor toekomstige inkomsten. Dit vormt een stevig knelpunt. Uiteindelijk is dat in deze situatie wel gelukt en is de pioniersplek nu een reguliere wijkgemeente, maar tijdens het proces – en ook achteraf – is vaak gezegd: “Hier hadden we niet aan moeten beginnen!” Ook nu nog zijn er regelmatig klachten over de bureaucratische lasten die het zijn van een wijkgemeente met zich meebrengt.

Een andere ‘volwassen’ pioniersplek heeft er uiteindelijk voor gekozen af te zien van verzelfstandiging. Zij blijven functioneren onder de verantwoordelijkheid van een andere gemeente. Pogingen tot verzelfstandiging liepen vast, tot grote frustratie van de betrokkenen. Zo moet bij de vorming van een wijkgemeente een plaatselijke regeling opgesteld worden. Hiervoor is een model beschikbaar, maar dat is een lijvig document en gaat uit van een ‘normale’ situatie. Over allerlei noodzakelijke afwijkingen moet dan overleg plaatsvinden met allerlei partijen. En die partijen hebben dan regelmatig een verschillende visie op zaken. Met pragmatische oplossingen lukt het nu redelijk om *qua beleving* een zelfstandige gemeente te zijn. Dit kan omdat de verantwoordelijke gemeente die ruimte geeft. Maar het gaat alleen goed zo lang het goed gaat. Als er verschillen van inzicht ontstaan, zal de pioniersplek juridisch aan het kortste eind trekken. Wat nu ook wringt is dat de beleefde werkelijkheid (een zelfstandige gemeente zijn) niet juridisch geformaliseerd kan worden. Dat voelt als een gemis aan ruimte en erkenning.

In al deze procedures komen pioniersplekken een veelheid aan instanties tegen, die niet allemaal op dezelfde manier naar de situatie kijken. Deze noodzakelijke aandacht voor procedures, formaliteiten en instanties, dat was niet wat de pioniers voor ogen hadden toen ze gingen pionieren. Ze wilden het juist anders gaan doen en daarmee de kerk toegankelijk te maken voor mensen die daar in z’n sterk institutionele vorm geen aansluiting bij konden vinden. Steeds meer pioniersplekken bevinden zich in een vergelijkbare situatie of zullen dat punt binnen enkele jaren bereiken.

ORGANISEREN IN EEN NETWERKSAMELEVING

De zoektocht naar een passende organisatiestructuur voor pioniersplekken staat niet op zichzelf. Dit hangt samen met bredere ontwikkelingen binnen de Nederlandse samenleving. In de visienota Kerk 2025 wordt geconstateerd dat Nederland overgaat van een geïnstitutionaliseerde burgercultuur naar een netwerksamenleving. Uit de visienota Kerk 2025 van de Protestantse Kerk:

“In een netwerksamenleving lijkt de kerk vooral een instituut dat weinig wendbaar en niet erg open is. Misschien komt dat ook omdat bij een kerk ‘binding’ belangrijk is: je kunt je moeilijk een tijdelijk abonnement op de kerk voorstellen. De uitdaging is om te ontdekken dat binding kan samengaan met de vorming van kerkelijke gemeenschappen die passen bij mensen die in een netwerkcultuur leven. De kerk is eerder ontstaan door ‘netwerken’ dan door de organisatie vanuit een instituut.”

Deze waarneming in de visienota sluit aan bij observaties van het Sociaal Cultureel Planbureau. In een netwerksamenleving zijn bindingen van mensen aan organisaties tijdelijker, partiëler, functioneler en anoniemer. En de organisatiegraad is lager. Kan de kerk dit faciliteren? Of is bijvoorbeeld lidmaatschap – met alle rechten en plichten die daarbij horen – de enige optie om verbinding uit te drukken? En hoe voorkomen we tegelijk dat de verbinding met mensen zo dun wordt, dat je nauwelijks meer kunt spreken van een geloofsgemeenschap? Het is niet alleen de Protestantse Kerk die voor deze uitdaging staat. Dit geldt ook voor vakbonden, verenigingen, politieke partijen, omroepen en andere organisaties in het maatschappelijk middenveld.

NIEUWE WIJN IN OUDE ZAKKEN

Het gesprek over een passende organisatiestructuur zal komende jaren verder invulling moeten krijgen. Er zullen nieuwe wegen gevonden moeten worden. Want als er bij het ontwerp van een nieuwe organisatiestructuur rond pioniersplekken géén rekening gehouden wordt met de nieuwe manier waarop pioniersplekken functioneren, dan is de kans groot dat er – om met een Bijbels gezegde te spreken – nieuwe wijn in oude wijnzakken wordt gedaan.

Peter den Hoedt

Deel van het landelijk team pionieren

www.lerenpionieren.nl/ophoopvanzegen

Landelijk team pionieren
 info@protestantsekerk.nl
 030 880 1880